

UPPLANDS FORNMINNESFÖRENING

*Styrelsens berättelse över föreningens verksamhet
arbetsåret 1946—1947*

IN MEMORIAM.

Under förlidet arbetsår har Upplands fornminnesförening förlorat en av sina styrelseledamöter, i det fabrikör Johan Larsson, Örbyhus, 26 februari 1947 avgick med döden. Johan Larsson invaldes i föreningens styrelse 1929 och har där med intresse följt föreningens utveckling. Föreningen bevarar honom i tacksam hågkomst.

STYRELSE

Fornminnesföreningens styrelse har under arbetsåret 1946—1947 utgjorts av följande personer:

Landshövding Hilding Kjellman, Uppsala, ordf.
Professor Sune Lindqvist, Uppsala, v. ordf.
Riksdagsman Gunnar Lodénus, Penningby.
Friherrinnan Vera von Essen, Salsta, Vattholma.
Förste antikvarie Bengt Thordeman, Stockholm.
Fabrikör Johan Larsson, Örbyhus, (†).
Verktogsställare Edv. Thun, Enköping.
Bankkamrer Gunnar Rosenberg, Uppsala.
Landsantikvarie Nils Sundquist, Uppsala, sekreterare.
Intendent Nils Ålenius, Uppsala.
F. rektor Wilh. Mattsson, Vaddö.
Direktör Eric Wolrath, Uppsala.
Docent Nils Hörner, Uppsala.
Arkivchef Dag Strömbäck, Uppsala.

Utsedda av Uppsala stad:

Redaktör Helge Gad, Uppsala.

Fil. d:r Ragnar Edenman, Uppsala.

Suppl. för de två sistnämnda:

Rektor Herbert Lundh, Uppsala.

Chefredaktör Axel Ljungberg, Uppsala.

Verkställande utskott: Verkställande utskottet har haft följande sammansättning: Landshövding Kjellman, ordf., prof. Lindqvist, doc. Hörner, dir. Wolrath, skattmästaren och sekreteraren.

Revisorer: Föreningens revisorer hava varit bankdirektör G. A. Barre och godsägare Hugo Ruhngård med fru Jenny Lindgren och f. syssloman K. J. Sundberg som ersättare. Av Uppsala stad utsedd revisor: svetsaren O. Nordström.

ÅRSMÖTE OCH VÅRUTFLYKT.

Upplands fornminnesförenings årsmöte och vårutflykt ägde rum söndagen 19 maj 1946 under livlig anslutning. Utflyktens mål var Viby, Venngarn och Sigtuna. Efter samling i Märsta skedde färd med bussar till Viby, den ålderdomliga byn vid Garnsviken. Om de arbeten, som gjorts för att bevara det egenartade kulturresevat Viby fornby utgör, berättade direktör J. Lönnberg, Venngarn. Intendent Ålenius skildrade i korta drag hur livet i en uppländsk by gestaltat sig i gångna tider, varefter byn studerades närmare under en rundvandring, som avslutades på den höjd där Upplands äldsta kloster, Viby cistercienserkloster, legat. För detta och för ordens verksamhet i Mälardalen redogjorde landsantikvarie Sundquist.

Färden fortsattes med buss till Venngarns slott, som besågs under direktör Lönnbergs högt skattade ciceronskap. Magnus

Gabriel De la Gardies slott är att se som ett verk av Jean de la Vallée från mitten av 1600-talet.

Färden gick vidare till Sigtuna och Sigtunastiftelsen, vars direktor, docent Gösta Lindeskog, hälsade föreningen välkommen. Härefter intogs kaffe i Rosengården.

Vid det därefter följande årsmötet inledde landshövding Kjellman förhandlingarna med minnesord över de bortgångna hedersledamöterna f. landshövding Nils Edén och arkitekt Ferdinand Boberg.

Till hedersledamot beslöt föreningen kalla den avgångne riksantikvarien Sigurd Curman som en hyllning för det utomordentliga sätt varpå han under en lång följd av år handhaft den högsta ledningen av Sveriges kulturminnesvård. Den år 1944 instiftade förtjänstmedaljen tilldelades järnhandlaren Sven Beckman, Kungsängen, rektor J. E. Johansson, Tierp, och lägenhetsägaren Viktor Svensk, Rånäs, för förtjänstfulla insatser inom landskapets kulturminnesvård.

Sedan förhandlingarna avslutats höll d:r Mårten Fryklund föredrag över Sigtuna genom seklerna. Talaren gav en intressant skildring av de märkliga arkeologiska upptäckter, som gjorts inom stadsområdet. Sigtuna, en gång Svea rikes huvudort, har i våra dagar blivit en bildningens högborg och upplever nu sin andra storhetstid.

Efter denna högt skattade orientering i stadens historia följde en rundvandring i Sigtuna, varvid S:t Pers kyrkoruin och Mariakyrkan demonstrerades av landsantikvarie Sundquist. Vid rådhuset tog borgmästare Dahl emot och berättade om rådhuset och dess omgivning. En högtidsstund i Mariakyrkan avslutade rundturen. Stiftelsens elevkör sjöng och rektor I. Sahlin spelade å orgeln.

På grund av den stora anslutningen fördelades middagen på två grupper: halva antalet resenärer intog middag på Stadshotellet och den andra hälften på det nya värdshuset Draken. Landshövding Kjellman framförde fornminnesföreningens stora tack till alla dem, som på ett så förtjänstfullt sätt medverkat vid dagens olika programpunkter.

ANSLAG OCH GÅVOR.

Fornminnesföreningen har under år 1946 alltjämt haft för månen att erhålla ekonomiskt stöd för sin verksamhet från myndigheter, vissa institutioner och enskilda. Uppsala läns landsting har anslagit kr. 6,000, Stockholms läns landsting 3,500 och Uppsala stad 7,500. Uppsala stad har beviljat föreningen ett anslag å 6,000, varav under tre år skall utgå 2,000 årligen, att användas till registrerings- och kopieringsarbeten av de stora fotoplåtsamlingar med Uppsalamotiv, som befinner sig i fornminnesföreningens och universitetsbibliotekets ägo.

FRÅN VERKSAMHETEN.

Kamratföreningen vid Livregementet till häst, i vilket regemente Livgardet till häst och Livregementets dragoner uppgått, har beslutat vidtaga åtgärder för att i sin mån bevara minnet av indelningsverket, dels genom resande av en enkel minnessten på de platser, där Uppsala och Norra Upplands skvadroner samlats (minnesstenar på de övriga skvadronernas samlingsplatser ha tidigare rests), dels genom inköp av ett dragontorp att förflyttas förslagsvis till regementets område i Stockholm eller till Skansen samt dels genom utgivande av en väl illustrerad publikation med beskrivningar av ett antal representativa boställen, som tillhört Livregementets dragoner, i första hand dragontorp men även befälsbostäder.

I april 1945 utsände Livregementets till häst kamratförening, vars ordf. då var H. K. H. prins Gustaf Adolf och vice ordf. sekundchefen för regementet Carl-Axel Torén, ett upprop till Upplands invånare med förslag om insamling för förverkligande av de anförda önskemålen. Efter hänvändelse från föreningen åtog sig Uppsala läns hushållningssällskap och Stockholms läns och stads hushållningssällskap att handhava insamlingen. Denna lämnade ett gynnsamt resultat.

Kamratföreningen trädde i samarbete med Upplands fornminnesförening och skapade genom anslag ekonomiska förutsättningar för föreningen att påbörja en inventering av dragon-

minnena i Uppland. Arbetet utfördes sommaren och hösten 1946 av fil. mag. Margit Hallén, Uppsala, och ett första resultat kunde publiceras i form av en uppsats »Upplands ryttare» i årsboken Uppland 1946. Föreningen vill uttala sitt tack till kamratföreningen samtidigt som den framställer en förhoppning, att det påbörjade inventeringsarbetet skall kunna fortsättas.

Beträffande föreningens verksamhet inom landskapets kulturminnesvård hänvisas till vad som nedan anföres under Tjänstemännens verksamhet. Medlemsvärningen har fortsatt och ett flertal ortsombud ha svarat för distribueringen av årsboken i bygderna.

TJÄNSTEMÄNNENS VERKSAMHET.

Landsantikvarien.

Under förlidet arbetsår har landsantikvarien, som tillika tjänstgjort som sekreterare, redaktör för årsboken och tidskriften samt expeditiönsföreståndare, handlagt ett stort antal ärenden, i huvudsak rörande forntiden och medeltiden. För Riksantikvarieämbetet har ett ej ringa antal yttranden rörande olika kulturminnesvårdsfrågor avgivits.

I Uppsala har landsantikvarien såsom sekreterare och verkställande medlem i Kommittén för tillvaratagande av fornfynd handlagt topografiska ärenden samt byggnadshistoriska undersökningar. Uppmätning av äldre arkitektur har fortsatt. Den tidigare påbörjade byggnadshistoriska undersökningen av Uppsala slott, särskilt ruinkomplexet i Gröna kullen, har likaledes fortsatt. Arbetena utföras i samråd med Kungl. Byggnadsstyrelsen och Riksantikvarieämbetet och arbetskraft har ställts till förfogande av Statens arbetsmarknadskommission. Medel till vissa konserveringsarbeten har anslagits av K. Byggnadsstyrelsen.

Landsantikvarien har fortsatt sina byggnadshistoriska undersökningar av Uppsala domkyrka och dess omgivande bygg-

nadskrets. På K. Byggnadsstyrelsens uppdrag har landsantikvarien arrangerat en utställning av det inkomna ritningsmaterialet från arkitekttävlingen om Uppsala domkyrkas restaurering. Utställningen arrangerades på Landstingssalen på Uppsala slott 3—13 mars 1947 och besöktes av omkring 2,000 personer.

Landsantikvarien har på uppdrag av Uppsala Universitet och i samråd med Byggnadsstyrelsen och Riksantikvarieämbetet tjänstgjort som kulturhistorisk kontrollant vid Gustavianums yttre restaurering sommaren 1946.

Landsantikvarien har tjänstgjort som sekreterare i den kommitté, som omhänderhar den planerade restaureringen av Olof Rudbecks Theatrum Anatomicum i kupolen å Gustavianum i Uppsala. Landsantikvarien har dessutom tjänstgjort som sekreterare i 1947 års museikommitté samt kommittén för upprättande av plan för en historik över Uppsala stad.

I Enköping har landsantikvarien fullbordat konserveringsarbetena å S. Ilians kyrkoruin, vilka bekostats av Enköpings stad.

På landsbygden har landsantikvarien handlagt ett stort antal ärenden berörande såväl forntiden och medeltiden som nyare tiden. Rörande forntiden i följande socknar: Biskopskulla, Boglösa, Bondkyrko, Danmark, Fröjeslunda, Gamla Uppsala, Litslena, Rasbo, Skogstibble, Täby, Vaksala, Vendel; rörande medeltiden i följande socknar: Arnö, Björklinge, Bondkyrko, Länna, Täby, Vaksala; rörande nya tiden i följande socknar: Alsike, Arnö, Bondkyrko, Gamla Uppsala, Lagga, Länna, Nysätra, Rasbokil, Tegelsmora, Tolfta, Täby, Vassunda, Vendel, Åkerby och Österlövsta.

Landsantikvarien har under året publicerat ett flertal uppsatser av skiftande kulturhistoriskt innehåll samt hållit ett stort antal föredrag i stad och på land. Hembygdsföredrag ha efter inbjudan hållits hos Livregementets till häst kamratförening, Sundbybergs hembygdsförening och Älvkarleby hembygdsförening. På inbjudan av Studieförbundet Medborgarskolan har landsantikvarien hållit en föreläsningkurs »Upp-

sala genom seklerna», omfattande fem föredrag och två rundvandringar.

Landsantikvarien har tillsammans med en mottagningskommitté svarat för arrangemangen vid de engelsk-amerikanska museimännens besök i Uppsala 19 september 1946.

Intendenten.

Intendenten har tjänstgjort som föreståndare för Upplands-museet, intendent vid Disagården, skrivare i Disagillet samt som konsulent för de inom landskapet Uppland verksamma hembygds- och museiföreningarna. Intendenten har biträtt hembygdsföreningarna samt i vissa fall även nykterhets- och föreläsningsföreningar med insamling av kulturhistoriskt material, flyttning och restaurering av byggnader, ordnandet av samlingar samt med föredrag och ledandet av studieutfärder, och därvid besökt följande socknar: Älvkarleby, Bältinge, Harbo, Rasbo, Tierp, Danmark, Skefthammar, Skånella, Morkarla, Dannemora, Björklinge, Viksta, Vaksala, Dalby, Tensta, Lagga, Ärentuna, Västerlövsta, Funbo, Tolfta, Västland, Vassunda, Ununge, Almunge, Vittinge, Olands-Stavby, Alsike, Hållnäs, Stockholms-Näs, Norrsunda, Lena, Alunda, Knutby, Faringe, Össebygarn, Rimbo, Huddunge, Kårsta, Riala, Östervåla, Börje, Österlövsta, Torstuna, Simtuna, Åkerby, Vallby, Hökhuvud, Altuna, Harg, Tillinge, Hagby, Odensala, Vendel, Söderbykarl och Upplandstuna samt städerna Enköping och Östhammar.

De mest omfattande av årets arbeten äro omnämnda i årsboken 1946. I Västerlövsta, Huddunge, Harbo och Altuna ha inventeringar utförts och stugorna inretts, möbler restaurerats och samlingar ordnats. Inventeringar ha dessutom verkställts i Viksta och Rasbo, och i förra fallet har grunden lagts till en sockensamling. Stockholms-Näs och Knutby-Bladåker ha erhållit hjälp med flyttning och restaurering av byggnader. Enköpings stad har erhållit hjälp med restaurering av två rum i rådhuset och den nybildade hembygdsföreningen i Lagga med underhandlingar om förvärv av Väsby kvarn. Södra Olands

hembygdsgille kan detta år börja restaureringen av Grenome, tack vare en donation på 10,000 kronor av Akademifogde dir. John Ericsson; fru Ellen Jansson på Husby har skänkt en parstuga, som skall användas som ledarbostad och fröken Karin Alinder har skänkt 10,000 kronor till dess flyttning och restaurering. I Alunda har upptäckts en bod med senmedeltida knuttimring, den andra kända i landskapet, och inom socknen finnas nu representerade alla äldre knuttimringstyper. Föreningens bodar skola flyttas till Grenome, där de delvis skola utgöra flygelbyggnader till mangårdsbyggnaden.

Vid Disagården har vaktarbostaden restaurerats. Nämnden har upplåtit tomten vissa kvällar under sommaren för anordnande av dans samt folkdansuppvisningar under ledning av Svenska Ungdomsringens Uppsalaavdelning.

Disagilletets pris har tilldelats logen Drottning Kristina av I. O. G. T., Östhammar, för anläggningen »Gammelhus».

I övrigt har intendenten publicerat uppsatser av kulturhistoriskt innehåll i periodiska publikationer och i dagspressen, samt hållit föredrag vid kongresser och kurser.

PUBLIKATION.

Föreningens årsbok UPPLAND, under redaktion av Nils Sundquist, Nils Ålenius och Helge Gad, utsändes i februari 1947 till medlemmarna. Ur innehållet må anföras följande uppsatser: Pukeberget i Österunda av ERIK FLODERUS, Heliga släkten i Rasbokil av MARITA LINDGREN-FRIDELL, Carl Alexander Hård av GURLI TAUBE, Erik Dahlberghs originalteckningar till Sueciaverket av NILS SUNDQUIST, Hembygdsföreningarnas två arbetsuppgifter av NILS ÅLENIUS, Upplands ryttare av MARGIT HALLÉN, Uppsala simsällskap 150 år av EINAR KARSVIK samt Ångbåtarna på Uppsala av BIRGER JARL.

VERKSAMHET NÄRA KNUTEN TILL FÖRENINGENS.

De många hembygdsföreningarna ute i landskapet ha fortsatt sitt målmedvetna arbete till den uppländska hembygds-

vårdens fromma. För den insats de sålunda gjort betygar Upplands fornminnesförening dem sin stora tacksamhet. Föreningen stannar också i tacksamhetsskuld till de många specialsammanslutningar, såsom Disastiftelsen, Stiftelsen Geijersgården, Kommittén för tillvaratagande av fornfynd i Uppsala, Kommittén för Uppsala slotts byggnadshistoria m. fl., vilka genom sin verksamhet avbördat landskapsorganisationen ett flertal viktiga ärenden. Fornminnesföreningen vill framhålla sin tillfredsställelse över att Uppsala stad tillsatt kommittéer med uppdrag dels att inkomma med förslag till stadsmuseum för Uppsala, dels att upprätta plan över ett verk om Uppsala stads historia. Svenska Journalistföreningens Uppsalaavdelning och Uppsalapolisens initiativ att arrangera den stadshistoriska utställningen »Från flydda dagars Uppsala», vilken besöktes av 14,000 personer, vill föreningen med erkännande omnämna.

EXPEDITION, ARKIV M. M.

Föreningens expedition för utlösen av årsboken, biljettförsäljning till utflykter m. m. har varit förlagd till Sysslomansgatan 10, 2 tr.

Bibliotek och arkiv har under året väsentligt utökats, dels genom byten med andra fornminnesföreningar och hembygdsförbund. I vissa fall ha för verksamheten nödvändiga böcker inköpts. Föreningen vill lägga minnesgoda personer på hjärtat att skänka litteratur rörande landskapet Uppland till föreningens bibliotek.

EKONOMISK STÄLLNING.

Föreningens ekonomiska ställning är allttjämt bekymmersam. Föreningen är därför i största behov av att få sina anslag från myndigheterna inom föreningens verksamhetsområde ökade. Föreningen glädjer sig åt att även det gångna verksamhetsåret ur medlemssynpunkt varit tillfredsställande, men vill

rikta en uppmaning till alla medlemmar att bidra till utökandet av medlemsnumerären. Härigenom skulle omfånget av publikationsverksamheten ej behöva inskränkas.

Föreningen vill slutligen till alla myndigheter, föreningar och enskilda, som under förlidet arbetsår på olika sätt lämnat verksamheten sitt stöd, rikta ett varmt tack för visad välvilja och förståelse.

Uppsala den 21 maj 1947.

HILDING KJELLMAN.

Ordf.

Nils Sundquist.

Sekr.